

MÁSUTT IS VAN VILÁG?

Milyen sokszor beszélünk a shakespeare-i többszólamúságról, a szövegértelmezés sokszínűségének lehetőségéről. Hányszor lehetnénk föl napjaink valóságát, kérdéseit és válaszait a nagy előd tragédiáiban és komédiáiban. Mert Shakespeare szavai határozottak, helyzetei és jellemei nemcsak időtállóak, de túllépnek az idő — ha úgy tesszük, a történelem — határain. Átzenenek korszakokon, ha a színház úgy kívánja. S nem a szavak hibája, ha fáradtan, légüres térben koppannak. Átzenenek, mégpedig erőszak nélkül. Shakespeare igazsága s hiteleginkább abban rejlik, ahogy az idő, a kor, az élet önmagára lel benne. Ahogy történetiségében és filozófiájában, helyzeteiben és jellemeiben fölmutatódnak a színház, az élet kérdései. S ahogy egy gondolkodó, a történelemmel és a valósággal szembenézni akaró előadás megtalálhatja benne válaszait. Vagyis azt a kapcsolatot, s annak igazságát, amely a színházak és alkotóit a drámához, a drámát a történelemhez, s általa a mindennapok valóságához köti.

De mivégre lenne színház, ha épp e kapcsolat földéretését nem vállalná, ha visszarettenne a valóság képeinek megmutatásától? Ha értetlenül megállna az akadályok előtt. Mert ritka akadálynak látszik a shakespeare-i többszólamúság dramaturgiájának egyik legizgalmasabbika:

Coriolanus

tragédiája. S hogy a színházi gondolkodásból olyanira hiányzik a Coriolanus, annak nem elsősorban dramaturgiai, sokkal inkább eszmei-tartalmi okai vannak. A gondolat hiányzik sokszor — a Katona József Színház tragédiái és iróniát pontosan egyesít előadása után mondhatjuk: *hiányzott* —, amelyből kiindulva, s amelyre épülve a tragédia érvényes társadalmi, politikai, lélektani összefüggései egykori és mára vetített igazságukban bontakozhatnak ki.

Zárt térben játszhatja Székely Gábor rendezése a Coriolanust. Az első jelenet utcája sem utca, sokkal inkább emlékeztet egy lecsupaszított gyülesteremre, sőt pincére. Itt gyülekeznek, vitáznak a római plebejusok — falak és vasztraverek között, az utcát csak szűk nyílás, ha úgy tetszik,

ajtó jelzi. Székely László egyszerűségében hatásos, a rendezői látásmódot tökéletesen szolgáló díszlete pontosan érzékelteti a Coriolanus világát és a világot, amelyben Coriolanus létezik. Mert a rendező olvasata nagyon pontos: a száműzött Coriolanus a volszk szolga „hol lakol” kérdésére így válaszol: *Mennyezet alatt*. És a rendező e majd csak a második részben (Shakespeare-nél a negyedik felvonásban) elhangzó, bezártságról és kiúttalanságról valló szavakban lelve meg Coriolanus környezetének képét.

E környezetben érthető, reális módon nincs helyük sem a római tógáknak, sem az angol reneszánsz viseleteknek. Szakács Györgyi eszerint öltözteti plebejusait kortalan kézművesruhába, a néptrübnokait hivatalnoki viseletbe, ad köpenyt a patriciusokra, amint a helyzet és az alak megkívánja. Funkcionálisan és időtlenül a mába fordulva.

A színpadi látvány szigorú meghatározottsága szűkszerűen mutat a játéktípusra. A váltásokra és a kitartott jelenetek ellentéteinek megkomponálására, a csataképek hang-, fény- és látványkompozíciójára, a sötétben és a derített ellenfényben játszódó színekre, a magányos képek és a tömegjelenetek hatásos szervezésére. Az élőbeszéd ritmusára és hangsúlyaira, amelyben nincs alkalom a deklamálásra. S nemcsak a plebejusok prózai szövegére, de a patriciusok versbe szedett replikáira is jellemző az értelmi szövegmondás, amelybe csak ritkán csúszik hiba ebben az előadásban.

S mindez: a környezet, a világ, amelybe Székely Gábor Coriolanust helyezi **Eörsi István** modern és klasszikus értékű fordításának fölhasználásával. Caius Marciust, a gögös patriciust, a leghősiesebb római, aki egymaga győzi le Coriolit. Aki önzetlen, aki nem akar haditetteiről beszélni, és nem akarja, hogy mások beszéljenek rólok. Marciust, aki halomra gyilkolta a volszkokat, de a corioli özvegyek szemét látja hitvese tekintetében. (Micsoda szépsége és teljessége az emberi lélek kettősségének, s milyen következetessége az előadásnak, amely e röpke pillanatra is figyelni tud!) Marciust, aki patkányhadnak tartja a népet, s akinek

történelmi vétsége, hogy hite és akarata ellenére kimegy a Forumra, hogy meztitűb és koldusköpenyben mutogassa sebeit, szavazatokat kérve konzulságához. S amikor a nép saját szavazatai ellenére száműzi, ellenségeihez, a volszkokhoz tér, hadak élére áll, hogy Róma ellen vonuljon. Coriolanust, akit nem tántorít meg a könyörgés, ám anyja itélkező szavára visszafordul. Vállalva a kettős árulást, s a végzet igazságszolgáltatását: az összezapódó vaskapuk között brutális lemészároltatását.

A Coriolanus rendezőinek a hős emberi alakja és társadalmi vonatkozásai szokták az igazi gondot okozni. A hős belső disszonanciája és kapcsolata nem kevésbé disszonáns környezetével. Coriolanus nagyszabású emberi méltósága, magánya és a társadalom kapcsolata. Hisz egy tiszta értelmezésnek *egyszerre kell ábrázolnia az egyén viszonyát önmagával és a közélettel*. Tehát az emberi kapcsolatoknak azt a gazdag szövevényét, amely a Coriolanusban megmutatkozik. S mi több, azt a belső folyamatot, a magamegértést, amely végbe mehet Coriolanus személyiségében, a bosszúálló hazaáruláson át önmaga elítélésétéig.

Székely Gábor Coriolanusa — *Cserhalmi György nagyformátumú megfogalmazásában* — a sok szálon futtatott, így nem kevés nehézséget mutató indítás után ezt a gondolati teljességet tudta egységbe fogni, fölszikráztatni. Cserhalmi szenvedélyekből, ellentétekből, hitből és morálból építkező nyers, nyílt, nyughatatlan Coriolanusa a *teljességre vágyik*, a teljességre tör. Értékrendszere, erkölcsje csak azt ismeri és ismeri el. S hogy mit vár tőle kora, mennyit ért meg, fogad el belőle? Amennyire, úgy hiszi, épp szépsége van. Lehet bármily magasrendű is a cél, ha a való világ sokallja (vagy kevesli), úgy minden hiába. Íme a maró, kegyetlen gúny, a világlátásban és a filozófiában, amelyet Shakespeare oly igazán értett, és ez az előadás megértett. Hogy is mondja *Eperjes Károly* ki-méretlen, de tiszteletet is ismerő Aufidiusa? „*Érté-*

künk attól függ, / hogy mire megy velünk a kor.” És itt válik igazán világgossá az előadás mondanivalója, politikai látásmódja. Székely Gábor tiszta logikával gondolta, vezette végig Coriolanus történetét, hogy innen, Aufidius monológjától *visszafelé nyerjen teljes értelmet minden szó, minden jelenet*.

Minden feszültség is ebbe az irányba mutat, erre formálódnak az alakok: *Rajhona Ádám* szószátyár, taktikázó Menenius Agrippája, *Vajda László* célratörő Cominius és *Dörner György* Coriolanus-rajongó Titus Lartiusa. *Bodnár Erika* tiszta, szomorú Virgiliája, *Ronyecz Mária* életteli Valeriája, és a bemutatott bravúros beugrással megmentő *Koós Olga* nemes és végletes, „spártai” Volumniája. Ezt hitelesíti hol intrikus, uszító, hol kétszínű és rettegő néptrübnusként *Balkay Géza* és *Papp Zoltán*. És a dráma belső logikáját villantja föl groteszk mosollyal és kezlegyintéssel teremőrként *Sinkó László* és *Hollósi Frigyes*. Pontos szerepformálással az előadás egységét szolgálja *Bán János*, *Ujlaki Dénes*, *Márton András*, *Kun Vilmos*, *Horváth József*, s mind a többiek, a nép arctalan tömegének alakítói, kik Coriolanust száműzik Rómából.

Coriolanus távozik. Még visszaszól: „*Másutt is van világ.*” De vajon valóban létezik-e, létezhet-e számára másutt is világ — haza? Székely Gábor előadásának válasza Shakespeare-hez, a drámához, a történelemhez, a valóság kérdéseire és a személyiséghez hűen csakis *hangsúlyozottan nemleges* lehet. Hiába a próbálkozás, Coriolanus csakis Rómában, csakis *saját világában* és *saját értékrendszerében* létezhet. S a kettős árulás után a pusztulás, az erőszakos halál szűkszerű. Ott fekszik a színen, hogy aztán négy katonai dobja a gödörbe. Végtisztességét ellenfele, Aufidius kiáltja világgá: „*Emléke mégis tündöklő legyen.*” Aztán bele-rug Coriolanus a gödörből még kilógó köpenyébe, s távozik. A világnak sok volt Coriolanus, most megkapja Aufidiust.

Róna Katalin